

Arqueologia Romana

Codi: 100733

Crèdits: 6

Titulació	Tipus	Curs	Semestre
2500241 Arqueologia	OT	3	0
2500241 Arqueologia	OT	4	0
2503702 Ciències de l'Antiguitat	OT	4	0

La metodologia docent i l'avaluació proposades a la guia poden experimentar alguna modificació en funció de les restriccions a la presencialitat que imposin les autoritats sanitàries.

Professor/a de contacte

Nom: Nuria Romaní Sala

Correu electrònic: Nuria.Romani@uab.cat

Utilització d'idiomes a l'assignatura

Llengua vehicular majoritària: català (cat)

Grup íntegre en anglès: No

Grup íntegre en català: Sí

Grup íntegre en espanyol: No

Equip docent

Nuria Romaní Sala

Prerequisits

No hi ha prerequisits

Objectius

Aquesta assignatura forma part de la Menció d'Arqueologia Clàssica dins del Grau d'Arqueologia. El seu objectiu es aprofundir en la visió de conjunt de l'arqueologia romana i en les seves potencialitats per al coneixement històric del món antic.

Competències

- Arqueologia
- Contextualitzar i analitzar processos històrics.
- Desenvolupar un pensament i un raonament crítics i saber comunicar-los de manera efectiva, tant en les llengües pròpies com en una tercera llengua.
- Que els estudiants hagin demostrat que comprenen i tenen coneixements en una àrea d'estudi que parteix de la base de l'educació secundària general, i se sol trobar a un nivell que, si bé es basa en llibres de text avançats, inclou també alguns aspectes que impliquen coneixements procedents de l'avantguarda d'aquell camp d'estudi.
- Que els estudiants hagin desenvolupat aquelles habilitats d'aprenentatge necessàries per emprendre estudis posteriors amb un alt grau d'autonomia.
- Que els estudiants puguin transmetre informació, idees, problemes i solucions a un públic tant especialitzat com no especialitzat.

- Que els estudiants sàpiguen aplicar els coneixements propis a la seva feina o vocació d'una manera professional i tinguin les competències que se solen demostrar per mitjà de l'elaboració i la defensa d'arguments i la resolució de problemes dins de la seva àrea d'estudi.
- Que els estudiants tinguin la capacitat de reunir i interpretar dades rellevants (normalment dins de la seva àrea d'estudi) per emetre judicis que incloguin una reflexió sobre temes destacats d'índole social, científica o ètica.
- Utilitzar els principals mètodes, tècniques i instruments d'anàlisi en arqueologia.

Ciències de l'Antiguitat

- Dominar l'ús dels instruments específics per a l'anàlisi del món antic, fent especial atenció a les eines digitals.
- Que els estudiants hagin demostrat que comprenen i tenen coneixements en una àrea d'estudi que parteix de la base de l'educació secundària general, i se sol trobar a un nivell que, si bé es basa en llibres de text avançats, inclou també alguns aspectes que impliquen coneixements procedents de l'avantguarda d'aquell camp d'estudi.
- Que els estudiants hagin desenvolupat aquelles habilitats d'aprenentatge necessàries per emprendre estudis posteriors amb un alt grau d'autonomia.
- Utilitzar amb precisió les tècniques de recopilació, organització, i ús de la informació i documentació relatives a l'Antiguitat.

Resultats d'aprenentatge

1. Aplicar les tècniques i els instruments d'anàlisi adequats als casos d'estudi.
2. Aplicar tant els coneixements com la capacitat d'anàlisi a la resolució de problemes relatius al camp d'estudi propi.
3. Buscar, seleccionar i gestionar informació de manera autònoma tant en fonts estructurades (bases de dades, bibliografies, revistes especialitzades) com en informació distribuïda a la xarxa.
4. Dominar en el grau necessari els idiomes rellevants per a la pràctica professional.
5. Dominar i identificar la història de l'entorn immediat.
6. Dominar l'estructura diacrònica general del passat.
7. Dominar la història universal de l'antiguitat.
8. Expressar-se eficaçment aplicant els procediments argumentatius i textuals en els textos formals i científics
9. Fer presentacions orals utilitzant un vocabulari i un estil acadèmics adequats.
10. Fer servir la terminologia adequada en la construcció d'un text acadèmic.
11. Identificar el context en què s'inscriuen els processos històrics.
12. Identificar els mètodes propis de l'arqueologia i la seva relació amb l'anàlisi històrica.
13. Identificar les idees principals i les secundàries i expressar-les amb correcció lingüística.
14. Localitzar la informació en la bibliografia secundària de referència.
15. Presentar treballs en formats ajustats a les demandes i els estils personals, tant individuals com en grup petit.
16. Reconèixer la importància de controlar la qualitat dels resultats del treball i de la seva presentació.
17. Transmetre els resultats de la recerca arqueològica i comunicar conclusions, de manera clara, tant oralment com per escrit, a un públic tant especialitzat com no especialitzat.
18. Utilitzar el vocabulari tècnic específic i d'interpretació de la disciplina.
19. Utilitzar tant eines informàtiques bàsiques (per exemple, processadors de textos o bases de dades) com programes especialitzats necessaris en la pràctica professional.

Continguts

1. Arqueologia dels orígens de Roma
  - 1.1 La topografia natural de Roma i els primers assentaments
  - 1.2 Els processos formatius de la ciutat entorn al segle VIII aC
  - 1.3 La monarquia llatino-sabina del segle VII aC: entre l'arqueologia i la tradició

- 1.4 Tarquini Prisc i l'inici de la monarquia etrusca
- 1.5 El període serví: reformes i consolidació
- 1.6 Tarquini el Superb i l'esplendor del registre arqueològic
- 2. L'expansió colonial de Roma a Itàlia i la constitució dels primers models de la ciutat romana
  - 2.1 Les *Coloniae Latinae*
  - 2.2 Les *Coloniae civium Romanorum*
  - 2.3 El segle II aC i la crisi del model colonial
  - 2.4 Consolidació urbana a la Itàlia tardorepublicana
- 3. La ciutat i els seus components en època imperial romana
  - 3.1 El fòrum i els seus edificis públics: *basilica*, criptopòrtics
  - 3.2 Els macella
  - 3.3 Els carrers i els serveis públics
  - 3.4 L'energia i els sistemes d'elevació de l'aigua
- 4. L'arqueologia com a font per a l'estudi de l'economia i la tecnologia, de la societat i de la ideologia al món antic. Alguns exemples
  - 4.1 L'arqueologia del territori. La centuriació. Vil·les i explotació agrària
  - 4.2 L'arqueologia de l'artesanat
  - 4.3 L'arqueologia de l'aigua
  - 4.4 L'arqueologia funerària
  - 4.5 El poder de les imatges. Les imatges enteses com a mitjà de comunicació social

Metodologia

1.- Activitats a l'aula: classes magistrals (exposicions amb suport de presentacions de power point) i eventualment converses a classe sobre els temes tractats i la bibliografia treballada.

2.- Treball en grup: cada alumne participarà en un treball d'equip (2-3 persones) que se centrarà, a partir de la bibliografia, en un aspecte relacionat amb l'arqueologia romana no tractat específicament a classe (es podrà escollir, entre d'altres, algun dels temes de l'apartat 4 del programa de continguts de l'assignatura). L'objectiu del treball serà analitzar el coneixement que les fonts històriques aporten del tema escollit i analitzar com l'arqueologia ha enriquit el coneixement temàtica en qüestió.

Amb el resultat d'aquest treball cada equip prepararà una sessió d'uns 20 minuts, que s'exposarà en una presentació oral a l'aula (es podrà utilitzar PowerPoint o altres mitjans audiovisuals de suport).

3.-Sortides de Camp: Desplaçament a un jaciment arqueològic relacionat amb la temàtica de l'assignatura i redacció d'un treball recollint la informació obtinguda in situ sobre el mateix tant pel que fa a les restes arqueològiques analitzades com al seu estat de conservació i si és el cas a la seva museització.

4.- Activitat Autònoma. Es proporciona una bibliografia seleccionada sobre els temes del programa que ha de servir a l'alumne per consolidar el coneixement sobre el contingut de l'assignatura i eventualment ampliar les exposicions fetes a classe.

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
Activitats a l'aula	38	1,52	5, 6, 7, 11, 12, 18
Tipus: Supervisades			
Sortida de camp	10	0,4	1, 2, 8, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19
Treball en grup	10	0,4	1, 3, 4, 8, 9, 10, 13, 15, 16, 17, 18, 19
Tipus: Autònomes			
Activitat autònoma	87,4	3,5	3, 5, 6, 7, 11, 12, 14

Avaluació

Les competències d'aquesta assignatura seran avaluades mitjançant: 2 exàmens, presentacions públiques de treballs en equip i el treballs individuals.

El sistema d'avaluació s'organitza en 2 mòduls obligatoris i un mòdul optatiu, cadascun dels quals té assignat un pes específic en l'avaluació final:

Mòdul de proves escrites: es faran dues proves escrites, una corresponent a l'apartat 1 i 2 del programa i l'altra corresponent a l'apartat 3. El pes global d'aquest mòdul serà del 70%, 35% per cada examen.

Mòdul de realització i presentació del treball en equip. El pes global d'aquest mòdul serà del 30%.

OPTATIU: Mòdul d'entrega de treball conclusiu de la visita de camp. El lliurament d'aquest treball podrà sumar 0,5 punts a la nota final de l'assignatura.

Reavaluació: Tots els elements avaluable es podran recuperar en les dates de reavaluació fixades per la facultat. És la responsabilitat de cadascú saber la data que li correspon fer la reavaluació.

En cas que l'estudiant realitzi qualsevol irregularitat que pugui conduir a una variació significativa de la qualificació d'un acte d'avaluació, es qualificarà amb 0 aquest acte d'avaluació, amb independència del procés disciplinari que s'hi pugui instruir. En cas que es produeixin diverses irregularitats en els actes d'avaluació d'una mateixa assignatura, la qualificació final d'aquesta assignatura serà 0.

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Proves escrites	70%	4	0,16	1, 2, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18
Treball en equip	30%	0,45	0,02	1, 3, 4, 8, 9, 10, 12, 13, 15, 16, 17, 18,

Treball individual (visita)	Treball complementari (+0,5 punts)	0,15	0,01	3, 8, 10, 13, 15, 16, 17, 18, 19
-----------------------------	------------------------------------	------	------	----------------------------------

Bibliografia

BIBLIOGRAFIA GENERAL. Selecció (obres generals i clàssiques de consulta)

Princesps etruscs. Entre Orient i Occident. Fundació "La Caixa". Barcelona, 2008.

Les thermes romains. Actes de la table ronde (Rome, 1988). Ecole française de Rome, 1991

ADAM, Jean-Pierre; *La construction romaine. Matériaux et techniques.* Paris, 1984.

BALTY, Jean-Charles; *Curia ordinis. Recherches d'architecture et d'urbanisme antique sur les curies provinciales du monde romain.* Bruxelles, 1991.

BIANCHI BANDINELLI, Ranuccio; *Roma. Centro del poder.* Madrid, 1970 (reeditat diverses vegades).

BIANCHI BANDINELLI, Ranuccio; *Roma: El fin del arte antiguo.* Madrid, 1971 (reeditat diverses vegades).

CAGNAT, René ; CHAPOT, Victor; *Manuel d'archéologie romaine.* 2 vols., Paris 1916-1920.

CARANDINI, Andrea; RICCI, Andreina (eds.); *Settefinestre. Una villa schiavistica nell'Etruria romana.* 3 vols. Modena, 1985.

CARANDINI, Andrea; *Schiavi in Italia. Gli strumenti pensanti dei Romani fra tarda Repubblica e medio Impero.* Roma, 1988.

CLAVEL-LEVEQUE, Monique; Almudena OREJAS; *Atlas historique des cadastres d'Europe II.* Luxembourg (Office de publications officiels des Communautés européennes), 2002.

COARELLI, Filippo; *Roma. Guide archeologiche Laterza.* Roma, 1985

CREMA, Luigi; *Architettura romana.* Enciclopedia classica, XII. Torino, 1959.

CREMA, Luigi; "L'architettura romana nell'età della repubblica" *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, I, 4, Berlin, 1973, p. 633-660.

DARENBERG, Charles; SAGLIO, Edmond; POTTIER, Edmond (eds.); *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines d'après les textes et les monuments.* 5 vols., Paris, 1877-1919.

DE ALBENTIS, Emidio; *La casa dei romani.* Milano, 1990.

GARCIA Y BELLIDO, Antonio; *Arte romano.* Madrid, 1972.

GOLVIN, Jean Claude; *L'ampitheatre romain. Essai sur la théorisation de sa forme et ses fonctions.* Paris, 1988.

GRENIER, Albert; *Manuel d'archéologie gallo-romaine.* 4 vols., Paris, 1931-1960.

GROS, Pierre; *Architecture et société à Rome et en Italie centromeridionale aux deux derniers siècles de la République.* Col. Latomus. Bruxelles, 1978 (Edició italiana: Roma, 1987).

GROS, Pierre; *L'architecture romaine, du début du IIIe. Siècle av. J.-C. à la fin du Haut-Empire. 1. Les monuments publics.* Paris, 1996.

GROS, Pierre; *L'architecture romaine, du debut du IIIe. Siècle av. J.-C. à la fin du Haut-Empire. 2. Maisons, palais, villas et tombeaux.* Paris, 2001.

JOHNSTON, David E. *Roman villas.* Aylesbury, 1979.

LUGLI, Giuseppe; *La tecnica edilizia romana.* Roma, 1957.

KRAUTHEIMER, Richard; *Early Christian and Byzantine Architecture.* Harmondsworth, 1965.

MIELSCH, Harald; *La villa romana.* Munic, 1987 (ed. alem.). (Ed. ital.: Florencia, 1990).

NIELSEN, Inge; *Thermae balnea. The Architecture and Cultural History of Roman Public Baths.* Aarhus (Dinamarca), 1990.

TCHERNIA, André; *Le vin de l'Italie romaine.* École Française de Rome. Roma, 1986.

TCHERNIA, André; *Les Romains et le commerce.* Naples, 2001

TORELLI, Mario; "Edilizia pubblica in Italia centrale tra guerra sociale ed età augustea. Ideologie e classi sociali". *Les bourgeoisies municipales italiennes aux 2. et 1. siècles av. J.C.* (Napoli, 1981). Paris, 1983, p. 241-250.

VON HESBERG, Henner; *Monumenta. I sepolcri romani e la loro architettura.* Milano, 1992.

ZANKER, Paul; *Pompei. Società, immagini urbane e forme dell'abitare.* Roma, 1993.

ZANKER, Paul; *Augusto y el poder de las imágenes.* Alianza Editorial, 1992

ZANKER, Paul; *Un arte per l'Impero. Funzione e intenzione delle immagini nel mondo romano.* Milano, 2002

BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

1. Arqueologia dels orígens de Roma

Alessandri, L. (2013b). *Latium Vetus in the Bronze Age and Early Iron Age/Il Latium Vetus nell'età del Bronzo e nella prima età del Ferro.* Col. BAR International Series Arcehopress. Oxford
https://www.academia.edu/5212742/Latium_Vetus_in_the_Bronze_Age_and_Early_Iron_Age_II_Latium_vetus_ne
. Especialment «3.192-Roma, Roma», p. 369-390 <https://www.academia.edu/5212222/Roma>

Carafa, P. (2000). «I contesti archeologici dell'età romulea e della prima età regia» a Carandini, A. (ed.) *Roma. Romolo, Remo e la fondazione della città (catàleg de l'exposició. Roma, Museo Nazionale Terme di Diocleziano, 8 de juny al 29 d'octubre del 2000).* Electa Milano; Roma, p. 68-73

Carandini, A. (coord.) (2000). *Roma. Romolo, Remo e la fondazione della città (catàleg de l'exposició. Roma, Museo Nazionale Terme di Diocleziano, 8 de juny al 29 d'octubre del 2000).* Electa Milano; Roma

Carandini, A. (2007). *Roma, il primo giorno.* Col. Robinson. Letture. GLF editori Laterza. Roma

Carandini, A. (2014). *La Fundación de Roma contada por Andrea Carandini.* Col. Arqueología (Bellaterra). Bellaterra. Barcelona

Cristofani, M. (coord.) (1990). *La grande Roma dei Tarquini. Catalogo della mostra (Roma, Palazzo delle Esposizioni, 12 giugno-30 settembre 1990).* L'Erma di Bretschneider. Roma

Filippi, D. (2007-2008). «Dalla domus Regia al Foro. Depositi di fondazione e di obliterazione nella prima età regia» a Bartoloni, G.; Benedettini, M. G. (eds.). *Sepolti tra i vivi/Buried among the living. Evidenza ed interpretazione di contesti funerari in abitato, Convegno Internazionale (Roma, 26-29 aprile 2006).* Scienze dell'Antichità 14. Università degli studi di Roma «La Sapienza». Roma, p. 617-638
https://www.academia.edu/4919053/Dalla_domus_Regia_al_Foro_depositi_di_fondazione_e_di_obliterazione_nel

Fulminante, F. (2014). *The Urbanisation of Rome and Latium Vetus. From the Bronze Age to the Archaic Era*. Cambridge University Press. Cambridge, especialment «The City level: Rome from small Bronze Age village to the great city of the Archaic Age», p. 66-104

Martínez-Pinna, J. (2009). *La Monarquía romana arcaica*. Col. Instrumenta (Universitat de Barcelona). Publicacions i Edicions Universitat de Barcelona. Barcelona, si voleu aprofundir més en la part històrica de la monarquia etrusca

Pallottino, M. (1993). *Origini e storia primitiva di Roma*. Col. Orizzonti della storia. Rusconi. Milano

Torelli, M. (2007). «L'urbanistica di Roma regia e reppublicana» a Gros, P.; Torelli, M. (eds.). *Storia dell'urbanistica. Il mondo romano*. Col. Grandi opere (Laterza). GLF. Editoriale Laterza. Bari, p. 81-157, especialment subapartats «1. I primordi della città», p. 81-91, i «2. La "grande Roma" dei Tarquini», p. 92-106

2. L'expansió colonial de Roma a Itàlia i la constitució dels primers models de la ciutat romana

Obres generals:

Berry, J. (2016). «Urbanization» a *A Companion to Roman Italy*. John Wiley & Sons, Ltd, p. 289-307. Amb accés des de la UAB a la Wiley Online Library:

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9781118993125.ch15/summary>

Conventi, M. (2004). *Città romane di fondazione*. L'Erma di Bretschneider. Roma

Cooley, A. E. (coord.) (2016). *A Companion to Roman Italy*. John Wiley & Sons. Chichester. Amb accés des de la UAB a la Wiley Online Library: <http://onlinelibrary.wiley.com/book/10.1002/9781118993125>

Sommella, P. (1988). *Italia antica. L'urbanistica romana*. Guide allo studio della civiltà romana. Jouvence. Roma

Torelli, M. (2007). «L'Italia romana in età repubblicana» a Gros, P.; Torelli, M. (eds.). *Storia dell'urbanistica. Il mondo romano*. Grandi opere (Laterza). GLF. Editoriale Laterza. Bari, p. 158-198

Alba Fucens:

Liberatore, D. (2004). *Alba Fucens. Studi di storia e di topografia*. Edipuglia. Bari

Mertens, J. (coord.) (1969a). *Alba Fucens II. Rapports et études présentés par J. Mertens*. Etudes de philologie, d'archéologie et d'histoire anciennes. Centre belge de recherches archéologiques en Italie centrale et méridionale-Academia Belgica. Roma-Brussel·les

Mertens, J. (coord.) (1969b). *Alba Fucens I. Rapports et études présentés par J. Mertens*. Etudes de philologie, d'archéologie et d'histoire anciennes. Centre belge de recherches archéologiques en Italie centrale et méridionale-Academia Belgica. Roma-Brussel·les

Bantia (Banzi):

Giuseppe, H. d. (2009). «Un Romanus sacerdos evergete a Bantia. Contributi epigrafici e archeologici alla storia della città» a *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 169, p. 231-244.

https://www.academia.edu/1342199/UN_ROMANIUS_SACERDOS_EVERGETE_A_BANTIA_CONTRIBUTI_EPIG

Brixia (Brescia)

Rossi, F. (coord.) (2014). *Un luogo per gli dei. L'area del Capitolium a Brescia*. All'Insegna del Giglio. Florència

<https://www.bresciamusei.com/capitolium.asp>

Cosa:

Brown, F. E.; Lawrence, M. (1951). *Cosa I. History and topography*. American Academy in Rome. Roma

Brown, F. E.; Richardson, E.; Richardson Jr., L. (1960). *Cosa II. The temples of the Arx*. American Academy in Rome. Roma

Brown, F. E.; Richardson, E.; Richardson Jr., L. (1993). *Cosa III. The buildings of the forum: colony, municipium, and village*. American Academy in Rome. Roma

Fentress, E.; Perkins, P. (2016). «Cosa and the Ager Cosanus» a *A Companion to Roman Italy*. John Wiley & Sons, Ltd, p. 378-400. Amb accés des de la UAB a la Wiley Online Library:
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9781118993125.ch19/pdf>

Dyson, S. L. (2013). «Cosa» a Evans, J. D. (ed.) *A Companion to the Archaeology of the Roman Republic*. Blackwell Publishing Ltd, p. 472-484. Amb accés des de la UAB a la Wiley Online Library:
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9781118557129.ch30/pdf>

McCann, A. M. (2002). *The Roman Port and Fishery of Cosa. A short Guide*. American Academy in Rome. Roma

Ostia:

DeLaine, J. (2016). «Ostia» a *A Companion to Roman Italy*. John Wiley & Sons, Ltd, p. 417-438. Amb accés des de la UAB a la Wiley Online Library: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9781118993125.ch21/pdf>

Pavolini, C. (2006). *Ostia*. Col. Guide Archeologiche Laterza, 11. Editori Laterza. Roma-Bari

Norba (Norma Latina)

Quilici Gigli, S. (2012). «Norba. La topografia del sacro» a *Ostraka*, 2012, p. 411-419.
https://www.academia.edu/14881034/Norba_la_topografia_del_sacro

Quilici Gigli, S. (2014). «Edilizia privata medio-tardo repubblicana: documentazione da Norba» a Martínez, J. M. Á.; Nogales, T.; Rodà, I. (eds.). *Centro y Periferia en el Mundo Romano. Actas XVIII Congreso Internacional Arqueología Clásica*, vol. 2. Museo Nacional de Arte Romano. Mérida, p. 1055-1058.

Quilici Gigli, S. (coord.) (2016). *Norba. Edilizia privata e viabilità*. Atlante Tematico di Topografia Antica. L'Erma di Bretschneider. Roma.
https://www.academia.edu/31062648/Norba_-_Edilizia_privata_e_viabilit%C3%A0._ATLANTE_TEMATICO_DI_T
<http://www.anticanorba.com/>

Posidonia-Paestum:

Gualtieri, M. (2013). «Greeks, Lucanians and Romans at Poseidonia/Paestum (South Italy)» a Evans, J. D. (ed.) *A Companion to the Archaeology of the Roman Republic*. Blackwell Publishing Ltd, p. 369-386.

Greco, E.; Theodorescu, D.; Bragantini, I. (coords.) (1980-2008). *Poseidonia-Paestum*. École Française de Rome. Roma.

Greco, E. (2000). «Poseidonia-Paestum» a Vauchez, A. (ed.) *Lieux sacrés, lieux de culte, sanctuaries. Approches terminologiques, méthodologiques, historiques et monographiques*. École Française de Rome. Roma, p. 81-94. <https://www.academia.edu/3651303/Poseidonia-Paestum>